

ή Σουηδία σάν μιὰ μεταβιομηχανική κοινωνία*

Μερικὲς νύξεις γιὰ συνεχῆ
κοινωνικὴ σκέψη

τοῦ
David Popenoe

*Douglass College
Rutgers University*

Μετάφραση: Εὐαγγελία Κόσσυβα

Ἡ Σουηδία ἀπὸ καιροῦ ἔχει προταθῆ ἀπὸ φιλελεύθερους καὶ ριζοσπάστες διανοοῦμενους ὡς πρότυπο κοινωνίας—προοδευτικῆς, δικαίας καὶ εδμημερούσης. Ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Marquis Childs ἔχει ἐπισύρει τὴν προσοχὴ μας στὴ σπουδαιότητα τῆς Σουηδίας κατὰ τὴ δεκαετία 1930-40 χαρακτηρίζοντάς την σάν «τὴ μέση ὁδὸ»,¹ ἡ Σουηδία συχνὰ θεωρεῖται σάν κάτι πολὺ κοντὰ στὴν οὐτοπία ποὺ ὑπάρχει στὸν κόσμο. Ἡδὴ ἀπὸ τὴ δεκαετία 1950-60 ἡ σουηδικὴ κοινωνία ἔχει ὑποστῆ τὴ σφοδρὴ ἐπίθεση τοῦ καπιταλιστικοῦ τύπου. Μερικὰ πρόσφατα ἄρθρα ἔχουν γιὰ τίτλους «Διαταραχὴ στὸν Παράδεισο: Ἡ εδμημερία τοῦ σουηδικοῦ κράτους ἀρχίζει νὰ καταρρέη»,² «Οἱ πλοῦστοι καὶ δυστυχισμένοι Σουηδοί. Τί τοὺς συμβαίνει;»,³ «Ἐνα σκουλήκι στὸ σουηδικὸ μῆλο: Ἀπόλεια τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας»,⁴ Ἡ πιὸ γνωστὴ ἐπίθεση ἦταν οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ Προέδρου Eisenhower τὸ 1960 στὸ Δημοκρατικὸ Ἐθνικὸ Συνέδριο γύρω ἀπὸ τὰ προβλήματα αὐτοκρατίας, μέθης καὶ καθρότητας στὴ Σουηδία.⁵

Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς κριτικῆς (ποὺ πρέπει νὰ θεωρηθῆ σάν συντελεστὴς τῆς στάσεως τοῦ προέδρου Νίξον ἐναντι τῆς Σουηδίας τὸν προηγούμενο χρόνο, ποὺ ἔφτασε στὸ χεῖλος τῆς διακοπῆς τῶν διπλωματικῶν σχέσεων) μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ σὲ μεγάλο βαθμὸ σάν μιὰ ἄτυχη ἀντεπίθεση τῶν ἰδεολόγων τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος τὸ ὁποῖο ἀντιμετωπίζει ὀλοένα διογκούμενα προβλήματα.

Οἱ παρατηρήσεις μου κατὰ τὴ διάρκειά τῆς περισότερο ἀπὸ ἕνα χρόνο παραμονῆς μου στὴ Σουηδία ὡς ὑποτρόφου τοῦ ἰδρύματος Fulbright (1972-73) δὲν κατάφεραν νὰ βροῦν ἐπιχειρήματα γιὰ τέτοιου εἶδους κατηγορίες.

Ἡ Σουηδία δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ προβλήματα οὐτοπίας (ποῖο κράτος ἄλλοστε εἶναι;) καὶ εἶναι λογικὸ νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς ὅτι οἱ κάτοικοί της ἀνησυχοῦν λίγο μὲ τὸ πολιτικὸ κόμμα ποὺ εἶναι στὴν

* Μιὰ πρῆτη μορφή αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου παραδόθηκε τὴν ἀνοιχτὴ τοῦ 1973 στὸ Ἐθνικὸ Κέντρο Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, Ἀθῆναι-Ἑλλάς, στὸ τμήμα κοινωνιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μαδρίτης καὶ στὸ Κέντρο Ἀστικῶν Σπουδῶν, Ἰσραηλιτὶκὸ Ἰνστιτοῦτο Τεχνολογίας, Haifa, Ἰσραήλ.

1. Sweden: *The Middle Way* (New Haven: Yale University Press, 1936).

2. Pasadena (California), *Star News*, 27 Νοεμβρίου 1972.

3. *US News and World Report*, 30 Ἰουλίου 1973, σ.68.

4. *Los Angeles Times*, 1973.

5. Ἀναφέρθηκε σὲ μιὰ «τελείως φιλικὴ χώρα» ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ μιὰ «σοσιαλιστικὴ φιλοσοφία καὶ στὴν ὁποία τὸ ποσοστὸ αὐτοκρατιῶν ἔχει φτάσει σὲ σχεδὸν ἀπίστευτα ὕψη... ἡ μέθῃ ἔχει ἀξιοθῆ. Ἡ ἑλλειψη φιλοδοξίας εἶναι φανερὴ σὲ ὅλους τοὺς τομείς... Ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Luis Bultena, *Deviant Behavior in Sweden* (Νέα Ὑόρκη: Exposition Press, 1971). Ἄν καὶ τὸ ποσοστὸ αὐτοκρατιῶν εἶναι ὑψηλὸ σὲ ὅλες τὶς προοδευμένες κοινωνίες, ὅστόσο στὴ Σουηδία εἶναι μικρότερο ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς Αὐστρίας, Τσεχοσλοβακίας, Δανίας, Φινλανδίας, Δυτικῆς Γερμανίας, Οὐγγαρίας, Ἑλβετίας καὶ Ἰαπωνίας (στοιχεῖα τοῦ ἔτους 1960 ἀπὸ τὸν Παγκόσμιον Ὀργανισμὸ Ὑγείας).

ἀρχὴ ἐπὶ 41 χρόνια (ἐν τούτοις οἱ πρόσφατες ἐκλογές δὲν κατέφεραν νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς σοσιαλδημοκράτες ἀπὸ τὴν ἐξουσία). Ἀλλὰ τὸ γεγονός εἶναι ὅτι ἡ Σουηδία ἔχει τὰ λιγότερα προβλήματα σὲ ὀκλήρη τῆ γῆ, τὸ περισσότερο ἀποδοτικὸ καὶ ἀνθρώπινο σύστημα καὶ τοὺς πῖο εὐχαριστημένους ἀνθρώπους. Ὑπάρχει πλῆθος ἐμπειρικῶν δεδομένων ποὺ στηρίζουν αὐτὲς τὶς παρατηρήσεις,¹ ἐνῶ ἡ ἀντισουηδικὴ ἄποψη παραμένει, κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος, ἐμπειρικὰ ἀστήρικτη.²

Ὑπάρχει ἐν τούτοις καὶ ἓνα ἄλλο ἀνησυχητικὸ σημεῖο. Οἱ ΗΠΑ φαίνεται πὺς διάκεινται περισσότερο ἀρνητικὰ παρὰ θετικὰ ἀπέναντι στὴ Σουηδία. Τὴν ἐποχὴ τῶν μεγαλύτερων σουηδικῶν ἐπιτυχιῶν, οἱ ἐμπειρίες τῆς συχνὰ παραβλέπονται στὶς σοβαρῆς ἐπιστημονικῆς συζητήσεις ποὺ διαμορφώνουν τὴν κοινωνικὴ σκέψη σ' αὐτὴ τὴ χώρα. Ἐνα παράδειγμα εἶναι ἡ διεξαγόμενη συζήτηση γιὰ τὶς μεταβιομηχανικῆς κοινωνίας.³ Ἡ πῖο σημαντικὴ προσφορά, στὸν τομέα αὐτὸ μέχρι σήμερα, εἶναι τὸ τελευταῖο βιβλίον τοῦ Daniel Bell: *Ἡ ἐρχομὸς τῆς μετα-βιομηχανικῆς κοινωνίας*.⁴ Αὐτὸ, πράγματι, προκαλεῖ μεγάλη ἐκπληξή, ἐπειδὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἡ Σουηδία εἶναι τὸ μοναδικὸ κράτος στὸν κόσμον τὸ ὁποῖο εἶναι περισσότερο μεταβιομηχανικὸ ἀπὸ τὶς ΗΠΑ—γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν ὀρολογία τοῦ Bell.

Δὲν εἶναι σαφές γιὰτὶ ἡ Σουηδία παραβλέπεται ἔτσι. Ἴσως αὐτὸ νὰ ὀφείλεται, ἐν μέρει, στὸ γεγονός ὅτι εἶναι μιὰ πολὺ μικρὴ χώρα ποὺ δὲν συγκαταλέγεται μετὰ τῶν μεγάλων δυνάμεων μὲ περιορισμένη ἀπήχηση στὸ διεθνῆ χῶρον. Ἴσως ἡ Σουηδία νὰ θεωρεῖται μοναδικὴ περίπτωση. Ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅτι παρεβλέφθη, ἔχει, πιστεῖω, σοβαρῆς καὶ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις στὸν προβληματισμὸ μας σχετικὰ

1. Ἡ καλύτερη κοινωνιολογικὴ μελέτη γιὰ τὴ Σουηδία εἶναι τοῦ Richard F. Tomasson, *Sweden: Prototype of Modern Society* (Νέα Ὑόρκη: Random House, 1970), ἡ ὁποία συνοψίζει πολλὰ ἀπὸ τὰ σχετικὰ ἐμπειρικὰ δεδομένα.

2. Πρόσφατο παράδειγμα εἶναι ἡ μελέτη τοῦ δημοσιογράφου Roland Huntford, *The New Totalitarians* (Νέα Ὑόρκη: Stein and Day, 1972), ποὺ δὲν χρησιμοποιεῖ καθόλου κοινωνικὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα.

3. (Νέα Ὑόρκη: Basic Books, 1973).

4. Ἄλλες σχετικῆς ἐργασίες στὶς ὁποῖες γίνεται λόγος γιὰ τὴ Σουηδία εἶναι τοῦ Amitai Etzioni, *The Active Society* (Νέα Ὑόρκη: Free Press, 1968) τοῦ Talcott Parsons, *The System of Modern Societies* (Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall, 1971) τοῦ Ralf Dahrendorf, *Class and Class Conflict in Industrial Society* (Stanford: Stanford University Press, 1959) τοῦ Daniel Bell, *The End of Ideology* (Νέα Ὑόρκη: Free Press, 1962) τοῦ Jacques Ellul, *The Technological Society* (Νέα Ὑόρκη: Vintage Books, 1967) τοῦ Kenneth E. Boulding, *The Meaning of the 20th Century* (Νέα Ὑόρκη: Harper and Row, 1964) καὶ τὸν Herman Kahn καὶ Anthony J. Wiener, *The Year 2000* (Νέα Ὑόρκη: Macmillan, 1967).

μὲ τὶς μεταβιομηχανικῆς κοινωνίες γενικώτερα, καὶ τὶς Ἴννομέτες Πολιτείες εἰδικώτερα. Ἡ πρόθεσή μου σ' αὐτὴ τὴ μελέτη εἶναι νὰ προτεῖνω μερικὸς ἀπὸ τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποῖους ἡ περίπτωση τῆς Σουηδίας καταρρίπτεται μερικῆς γενικὰ παραδεκτῆς θέσεις γιὰ τὴ φύση τῶν μεταβιομηχανικῶν κοινωνιῶν. Θὰ ἀναφερθῶ εἰδικώτερα στὶς πρόσφατες ἐργασίες τοῦ Bell.

Πρῶτα-πρῶτα ποιὰ εἶναι τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ κάνουν τὴ Σουηδία ὄχι μόνον μεταβιομηχανικὴ ἀλλὰ τὴν περισσότερο προοδευτικὴ μεταβιομηχανικὴ κοινωνία; Σύμφωνα μὲ τὸν Bell, ἡ μετατροπὴ ἀπὸ μιὰ βιομηχανικὴ σὲ μιὰ μεταβιομηχανικὴ δομὴ συνίσταται στὶς ἀκόλουθες πέντε θεμελιώδεις τάσεις:⁵

1. Μετάβιτη ἀπὸ μιὰ οἰκονομία προσανατολισμένη στὰ ὀλιγα ἀγαθὰ σὲ μιὰ οἰκονομία προσανατολισμένη τὴν παροχὴ ὑπηρεσιῶν.

2. Ἀύξησθ ἀπὸ τὴν ἐπιχειρηματικῶν καὶ τεχνικῶν τάξεων μέσα στὴν ἐπαγγελματικὴ δομὴ.

3. Ἀδῶνιμος συγκεντρωτισμὸς τῶν θεωρητικῶν γνῶσεων σὰν πηγῆς μεταρρυθμίσεως καὶ πολιτικῆς διαμορφώσεως.

4. Ἀνάπτυξη ἐνὸς προσανατολισμένου στὸ μέλλον τεχνολογικοῦ ἐλέγχου καὶ φορολογίας.

5. Δημιουργία νέων ἐπιστημῶν τεχνολογῶν γιὰ τὴ διαδίκασια λήψεως τῶν ἀποφάσεων.

Ἀναφορικὰ μὲ ἄλλες σχεδὸν τὶς τάσεις αὐτῆς μπορεῖ κανεὶς δικαιολογημένα νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ Σουηδία ἔχει τὸ προβάδισμα ἐναντι τῶν ΗΠΑ. Ἡ μετατόπιση τοῦ ἐλέγχου ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς στοὺς κατέχοντες διοικητικῆς θέσεις καὶ στοὺς εἰδικούς, ἡ ὁποία προϋποθέτει πολλὰς ἀπ' αὐτῆς τὶς ἀλλαγές (καὶ ἡ ὁποία εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴ θέση «τέλος στὴν ἰδεολογία»), εἶναι πολὺ περισσότερο προοδευτικὴ στὴ Σουηδία ἀπὸ ὅτι στὶς ΗΠΑ, σύμφωνα μὲ τὰ συμπεράσματα ἄλλων σχεδὸν τῶν ἐπιστημῶν ποὺ καταπιύστηκαν μὲ τέτοια θέματα.⁶ Οἱ ἐπιστήμονες, ἀκόμη καὶ οἱ κοινωνιολόγοι, διαδραματίζουν σπουδαῖο ρόλο στὴν πολιτικὴ στὴ διαδίκασια λήψεως ἀποφάσεων στὴ Σουηδία. Ἐπιστήμονες καὶ τεχνολόγοι εἶναι πολὺ ψηλὰ στὴν κοινωνικὴ πυραμίδα στὴ Σουηδία (ἀκαδημαϊκοὶ καὶ μηχανολόγοι, γιὰ παράδειγμα, κατατάσσονται πολὺ ψηλότερα ἀπὸ ὅτι στὶς ΗΠΑ). Ἡ Σουηδία ἔρχεται δεύτερη μετὰ τὶς ΗΠΑ στὸ ποσοστὸ τῆς οἰκονομίας ποὺ διατίθεται γιὰ παροχὴ ὑπηρεσιῶν μᾶλλον, παρὰ γιὰ παραγωγὴ ὀλιγῶν

5. Θὰ πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ Bell διακρίνει τὴν κοινωνικὴ δομὴ (ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν οἰκονομία, τὴν τεχνολογία καὶ τὴ διάρθρωση τῆς ἀπασχολήσεως) ἀπὸ τὸ πολιτεῖμα καὶ τὴν κουλτοῦρα.

6. Βλέπε γιὰ παράδειγμα, M. Donald Hancock, *Sweden: The Politics of Postindustrial Change* (Hinsdale, Ill.: Dryden Press, 1972, Gideon Sjöborg and M. Donald Hancock (eds.), *Politics in the Post Welfare State* (Νέα Ὑόρκη: Columbia University Press, 1972), καὶ Joseph B. Board, Jr., *The Government and Politics of Sweden* (Boston: Houghton Mifflin, 1970).

άγαθών, ἀλλὰ μέσα στὰ πλαίσια τῆς παροχῆς ὑπηρεσιῶν ἓνα πολὺ ὑψηλότερο ποσοστὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ μὴ ἐπιχειρηματικὲς ὑπηρεσίες, οἱ ὁποῖες εἶναι τὸ βασικὸ κίνητρο μιᾶς οἰκονομίας παροχῆς ὑπηρεσιῶν.¹

Συνθῆκος ὑποτίθεται ὅτι οἱ μεταβιομηχανικὲς κοινωνίες εἶναι ἐπίσης πολὺ πλούσιες. (Ἐξ ἄλλου, αὐτὸ εἶναι ἡ κυρία αἰτία ποὺ δίδεται μεγάλη ἐμφαση στὴν ὀρθολογιστικὴ τους βάση). Μετὰ τὴν πρόσφατη ὑποτίμηση τοῦ δολλαρίου, ἡ Σουηδία προηγεῖται τῶν ΗΠΑ σάν τὸ κράτος μὲ τὸ μεγαλύτερο κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα στὸν κόσμον.² Μὲ ἄλλα κριτήρια, σχετικὰ μὲ τὸν προοδευτικὸ ἐκσυγχρονισμό, ἡ Σουηδία προηγεῖται ἐπίσης. Ἔχει τὸ χαμηλότερο ποσοστὸ γεννήσεων, τὸ μεγαλύτερο ὄριο ζωῆς, τὴν περισσότερο συμπληρῆ οἰκονομικὴ δομὴ στὸν κόσμον, καὶ εἶναι προφανῶς δημοκρατικώτερη ἀπὸ τὰ δυτικὰ κράτη, πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴς ΗΠΑ.

Τὸ γεγονός ὅτι ἡ Σουηδία εἶναι «τὸ πιὸ προοδευτικὸ» κράτος τοῦ κόσμου, πρέπει νὰ τῆς ἐξασφαλίσῃ μιὰ ἐξαιρετικὴ θέση μεταξὺ τῶν ἄλλων προηγμένων κρατῶν, σάν ἓνα παράθυρο στὸ μέλλον. Αὐτὸ ἰσχύει, κυρίως, γιὰ τὴν ἀνάλυση τῶν μεταβιομηχανικῶν τάσεων. Ἄλλὰ μόνον τοῦ αὐτοῦ τὸ γεγονός δὲν εἶναι, νομίζω, τὸ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸ χαρακτηριστικὸ στὴν περίπτωση τῆς Σουηδίας.

Φυσικὰ, τὸ κύριο μέρος αὐτῆς τῆς σοβαρῆς ἀναλύσεως, μὲ ἐπικεντρο τὴν πολιτικὴ δομὴ τῆς κοινωνίας,³ ἔχει γίνει στὴ Σουηδία. Ἡ ἀντίδραση τῆς σουηδικῆς πολιτικῆς στὸν μεταβιομηχανικὸ ἐκσυγχρονισμό εἶναι ἐντονη, ἀποδοτικὴ καὶ προσανατολισμένη στὴν προαγωγὴ τῆς ἀνθρώπινης εὐημερίας. (Συχνὰ ξεχνιέται τὸ γεγονός πὼς λιγότερο ἀπὸ 100 χρόνια πρὶν ἡ Σουηδία ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ φτωχὲς χώρες τῆς Ἑυρώπης.) Ἡ οἰκονομία τῆς Σουηδίας δὲν εἶναι σοσιαλιστικὴ (95% τῶν μέσων παραγωγῆς εἶναι προσωπικὴ ἰδιοκτησία σὲ σύγκριση μὲ τὴς ΗΠΑ), ἀλλὰ εἶχε ἓνα ἀκμαῖο σοσιαλιστικὸ κόμμα στὴν ἐξουσία γιὰ 4 δεκαετίες, τὸ ὁποῖο ἐπέβαλε στὴν οἰκονομία ἓνα μεγάλο βαθμὸ συγκεντρωτικῆς καθοδηγήσεως καὶ ἐλέγχου. Αὐτὸς ὁ δημόσιος ἐλεγχος, σίγουρα, βοηθεῖ νὰ ἐξηγηθῶμε τὸ λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ Σουηδία, σὲ σύγκριση μὲ τὴς ΗΠΑ, δὲν ἔχει σχεδὸν καθόλου τρώγλες, φτώχεια ἢ μόλυνση τοῦ περι-

βάλλοντος—συνθήκες ποὺ ἀπειλοῦν νὰ καταποντίσουν τὴν Ἄμερική. Ἡ ἀποτελεσματικότης αὐτοῦ τοῦ τρόπου διακυβερνήσεως ἔχει δίκαια ἐπαινεθῆ ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸ κόσμον. Ἐν τούτοις τὸ σουηδικὸ πολίτευμα δὲν διαφέρει βασικὰ ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ ἢ ἐκεῖνον τῶν ἄλλων κρατῶν τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑυρώπης. Ἴσως εἶναι περισσότερο ἀποδοτικὸ, λιγότερο διεφθαρμένο καὶ πιὸ συγχρονισμένο, σὲ σύγκριση μὲ τὰ πολιτεύματα τῶν περισσώτερων ἀπὸ τοὺς ἀνταγωνιστὰς τῆς, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὸ πὼς αὐτὸ ὀφείλεται ἔν μέρει στὸ γεγονός ὅτι ἡ Σουηδία εἶχε γιὰ ἄρκετες γενιὲς λιγότερα προβλήματα (γιὰ παράδειγμα, καμιά ἀντίμειξη σὲ πόλεμο μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ 18ου αἰῶνα).

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ, πνευματικὰ, χαρακτηρίζει ἔντονα τὴ σύγχρονη Σουηδία, κατὰ τὴ γνώμη μου, δὲν εἶναι ἡ προοδευτικὴ κοινωνικὴ δομὴ τῆς, οὔτε τὸ προσανατολισμένον στὴν εὐημερία πολίτευμα, ἀλλὰ ἡ πολιτιστικὴ τῆς ἀνάπτυξη (culture). Ἡ Σουηδία ἔχει μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἄρτιες κουλτοῦρες τοῦ κόσμου καί, βεβαίως, ἀνάμεσα στὶς σύγχρονες κοινωνίες, μὲ πολὺ μικρὲς ἀποκλίσεις (καὶ ἓνα ἀντίστοιχα ὑψηλὸ βαθμὸ ὁμοιότητος), πολὺ μικρὴ κοινωνικὴ ἀποδιοργάνωση, μικρὲς κατὰ περιορὴ διαφορές, μεγάλη ἔθνητικὴ καὶ πνευματικὴ ἐνότητα, κ.ο.κ. Μιὰ ἄλλη μαρτυρία, κατ' ἐξοχίαν ἐνδειξη τῆς ὀλοκληρωμένης κουλτοῦρας, ποὺ μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ ἐκπλήξη σὲ πολλοὺς Ἄμερικανούς, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν κοινωνιολόγων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἄλλα στερεότυπα «προοδευτικῶν σοσιαλιστικῶν εὐημεροῦντων κρατῶν», εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τὴ Σουηδία ἀπουσιάζουν, στὴν πράξη, κινήματα ἀντι-κουλτοῦρας. Μάταια ψάχνει κανεὶς νὰ βρῆ κοινότητες, ἐπιδείξεις μαζικῆς συμπεριφορᾶς, ὅπως τὸ Woodstock, καινούργια θρησκευτικὰ ρεύματα, μυστικισμό, ἀστρολογία, ἀντιμαχόμενες ὁμάδες, καλλιέργεια συναισθηματισμοῦ, ἀναρχικούς, οὔτε κἀν φανατικούς, hippies. Κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα δὲν ὑπάρχει «ἀνθησι» στὴ Σουηδία. Ὑπάρχει βεβαίως ἓνας μικρὸς ἀριθμὸς ἀπὸ πολιτικούς ριζοσπάστες (κυρίως τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς) ποὺ σπανίως εἶναι ταυτόχρονα πολιτιστικοὶ ριζοσπάστες. Ἡ πολιτικὴ ἀντίδραση στὴ Σουηδία μέχρι στιγμῆς εἶναι κυρίως συντηρητικὴ.⁴

Ἡ ἀντι-κουλτοῦρα στὶς ΗΠΑ μπορεῖ νὰ συζητηθῆ ἐποικοδομητικὰ μὲ ἀναφορὰ στὶς δύο κύριες μορφές τῆς κοινωνικοπολιτιστικῆς «ἐντασης»—προβλήματα στὸ χῶρον τῶν ἀξιών καὶ ἐννοιῶν καὶ προβλήματα στὸ χῶρον τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Ἡ ἀκρίση τῶν ἀξιών καὶ ἐννοιῶν» στὴν ἀμερικανικὴ ζωὴ ἔχει σὰ συνέπεια τὴν ἔξαρση τῶν θρησκευτικῶν ρευμάτων, τῆς ἀστρολογίας, τοῦ κινισμοῦ καὶ τοῦ ἀναρχισμοῦ, καθὼς καὶ τὴν ποικιλία τῶν πνευματικῶν

1. Τὸ 1972 τὸ 56% τοῦ σουηδικοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἐργαζόταν στὸν τομέα παροχῆς ὑπηρεσιῶν (ὁ ὁποῖος προορίζεται σάν τομέας ἀπασχολήσεως, ξεχωριστὸς ἀπὸ τὸν ἀγροτικὸ, μεταλλευτικὸ, βιομηχανικὸ καὶ οἰκονομικὸ) σὲ σύγκριση μὲ περίπου 65% στὶς ΗΠΑ. Παρ' ὅλα αὐτὰ, μέσα στὸν τομέα παροχῆς ὑπηρεσιῶν στὴ Σουηδία, τὸ 63% ἐργάζεται στὴ δημόσια διοίκηση καὶ σὲ ἄλλες ὑπηρεσίες, σὲ σύγκριση μὲ περίπου τὸ 52% στὶς ΗΠΑ (Πηγή γ: «General Facts on Sweden», Stockholm: Σουηδικὸ Ἰνστιτοῦτο, Μάιος 1973).

2. Αὐτὸ ἴσως νὰ ἔχη ἀλλάξει μὲ τὴν ἀνατίμηση τοῦ δολλαρίου στὶς ἀρχὲς τοῦ 1974, ἡ ὁποία προκλήθηκε ἀπὸ τὶς ἀλεπαλλήλες συνέπειες τῆς κρίσεως τοῦ πετρελαίου.

3. Γιὰ μερικὰ πρόσφατα παραδείγματα, βλεπε τὴν ὑπόση-μείωση 6 τῆς σελ. 408.

4. Μιὰ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα συζήτηση γιὰ τὶς σύγχρονες πολιτικὲς τάσεις στὴ Σουηδία εἶναι: «Polarization in Sweden» στὸ Steven Kelman, στὸ *The New Leader*, 10ῦ Ιουλίου 1972.

φαντασιώσεων καὶ κινήματων ποῦ συναντάει κανεὶς στὰ ἀμερικανικὰ κολλέγια. Ἡ ἀκρίση τῆς μαζικότητος δημιουργεῖ κοινότητες, εὐαισθησία καὶ ἀντιμαχόμενες ομάδες, ἐπιδειξίεις μαζικῆς συμπεριφορᾶς, ὁμαδικοὺς γάμους, κτλ. Καμμιά ἀπ' αὐτὰς τὶς κρίσεις δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχη σὲ ὑπολογισμό βαθμοῦ στὴ Σουηδία.

Βρίσκεται κανεὶς στὸν πειρασμὸ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν τόσο ἄρτια κουλτούρα τῆς Σουηδίας ἀπλῶς σὰν ἓνα προϊόν τῆς μεγάλης ἐθνικῆς φυλετικῆς καὶ θρησκευτικῆς ὁμοιογένειας τοῦ σουηδικοῦ λαοῦ. Αὐτό, ἐν μέρει, εἶναι ἀλήθεια, ἀλλὰ τὸ πῶς σημαντικό γεγονός εἶναι τὸ ὅτι ἡ Σουηδία κατάφερε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀριότητα τῆς κουλτούρας, τῆς, παρὰ τὶς σύγχρονες κοινωνικοοικονομικὰς τάσεις—ἀριότητα ποῦ ὑπογραμμίζεται ἀπὸ τὴν ἀσήμαντη παρουσία τῆς ἀντικουλτούρας. Γιατὶ ἡ μηδαμινότητα τῆς ἀντι-κουλτούρας, στὴ Σουηδία, ἔχει τόση σημασία; Ἄς ἐξετάσουμε τὶς σοβαρῆς ἀμφισβητήσεις ποῦ προκαλεῖ αὐτὴ ἡ μηδαμινότητα στὶς ἐξῆς κοινὰ παραδεκτὰς θέσεις:

1) Ἡ ἀντι-κουλτούρα δημιουργεῖται καὶ εἶναι μιὰ φυσιολογικὴ ἀντίδραση στὸ ἀνάνθρωπο τῶν συγκεντρωτικῶν ὀργανισμῶν καὶ τῆς γραφειοκρατίας, τῆς προοδευμένης τεχνολογίας, τῆς ἐκλαϊκείωσης καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ. (Αὐτὴ εἶναι μιὰ θέση σὲ ἐργασίες ἐπιστημόνων, ὅπως τοῦ Paul Goodman, τοῦ Charles Reich καὶ τοῦ Theodore Roszak.¹ Ἡ Σουηδία, ὅμως, εἶναι ἡ ἐπιτομὴ ἐνὸς λειτουργικοῦ ὀρθολογισμοῦ, ἐκλαϊκείωσης, προοδευμένης τεχνολογίας, μεγάλης κλίμακας γραφειοκρατίας καὶ συγκεντρωτικοῦ ἐλέγχου.)

2) Ἡ ἀντι-κουλτούρα δημιουργεῖται ἀπὸ «ἀσχυρὴ κυβέρνησις καὶ προγράμματα εὐημερίας», ποῦ ἔχουν τὴ λαϊκὴ ὑποστήριξη καὶ ὑπονομεύουν τὴν ἠθικὴ ποιότητα τῶν νέων, στερνόντας τους τὴ δυνατότητα νὰ βοηθήσουν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν. (Αὐτὴ εἶναι ἡ γνωστὴ ἐπιχειρηματολογία τῶν Ἀμερικανῶν συντηρητικῶν, οἱ ὅποιοι ἐπίσης ἐπικροτοῦν ἐλαφρὰ τροποποιημένους μορφὰς τῶν τάσεων τῆς Νέας Ἀριστερᾶς.)

3) Ὅλες οἱ σύγχρονες κοινωνίες ἐξελέσονται βιολογικὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. (Αὐτὴ εἶναι ἡ θέση ποῦ ἀφήνουν νὰ ὑπονοηθῇ ἐργασίες ὅπως τοῦ Etzioni, Ἡ ἐνεργὸς κοινωνία, καὶ τοῦ Parsons, Τὸ σύστημα τῶν συγγένων κοινωνιῶν. Ὅμως,² πῶς θὰ ἐξηγήσουμε τὶς ἐντυπωσιακὰ διαφορετικὰς πολιτιστικὰς καὶ πολιτικὰς ἀντιδράσεις τῶν Σουηδῶν καὶ τῶν Ἀμερικανῶν σὲ ἓνα παρόμοιο σύστημα κοινωνικῶν δομικῶν τάσεων;)

4) Ἀλλαγὴ στὴν κοινωνικὴ δομὴ καθορίζουν σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀλλαγὰς στὴ δομὴ τῆς κουλτούρας.

(Αὐτὴ εἶναι κοινὴ θέσις³ τόσο μαρξιστῶν ὅσο καὶ μὴ μαρξιστῶν κοινωνιολόγων.)

Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἀναπτύξω περισσότερο αὐτὰς τὶς θέσεις ἐδῶ, ἐπειδὴ, κατὰ τὴ γνώμη μου, ὑπάρχει κάτι ἄκόμα πῶς σημαντικό ὅσον ἀφορᾷ τὴ διαμόρφωση τῆς σουηδικῆς κουλτούρας: αὐτὸ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀριότητα τῆς κουλτούρας, ἀλλὰ μὲ τὸ χαρακτήρα τῆς—τὶς ἀξίες καὶ τὶς ἰδέες πάνω στὶς ὁποῖες ἡ σουηδικὴ κουλτούρα στηρίζεται, καὶ εἶναι σὲ τόσο ὑψηλὸ βαθμὸ δλοκληρωμένη. Ὁ Bell ἔχει περιγράψει τὴν ἀστικὴ κοσμοθεωρία του ὡς: «ὀρθολογιστικὴ, ρεαλιστικὴ, πραγματιστικὴ, ὄχι μαγικὴ, μυστικιστικὴ ἢ ρομαντικὴ: ἔμφαση στὴ δουλειὰ καὶ λειτουργικότητα, φροντίδα γιὰ τὴ συγκράτησις καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν ἠθῶν καὶ τῆς συμπεριφορᾶς».⁴ Λίγες λέξεις θὰ μπορούσαν νὰ περιγράψουν πιστότερα τὶς ἀξίες ποῦ κυριαρχοῦν στὴ σουηδικὴ κουλτούρα σήμερα! Συνεχίζοντας ὁ Bell λέγει, ἀναφερόμενος στὶς ΗΠΑ, «σήμερα τόσο στὸ δόγμα ὅσο καὶ στὸν τρόπο ζωῆς οἱ ἀντι-μουρζοῦν ἔχουν ὑπερσχύσει» (ἡ ὑπογράμμιση δική μου).⁵

Τὸ ἀξιοσημεῖωτό στὴ Σουηδία (μήπως εἶναι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ Σουηδία παραβλέπεται;) εἶναι ὅτι ἐκεῖ ἔχουν ὑπερσχύσει οἱ μουρζοῦν. Ἡ σύγχρονη σουηδικὴ κοινωνία ἀντιπροσωπεύει τὸ θρίαμβον τῆς μουρζουαζίας! Οἱ ἀξίες τῆς σεασις τάσεως δὲν εἶναι ἀντικείμενο ἐμπαιγμῶν, ἀνεκδότων καὶ σκοπτικῶν θεωριῶν, πρᾶγμα ποῦ τόσο συχνὰ συμβαίνει μεταξὺ τῶν Ἀμερικανῶν διανοουμένων. Ἀντίθετα, οἱ ἀξίες αὐτὰς κυριαρχοῦν τόσο στὴν κοινωνικὴ συμπεριφορὰ ὅσο καὶ στὴ διάνοησις.

Ἀπὸ ποῖα ἀποψη ἡ Σουηδία ἀντιπροσωπεύει μιὰ μεσοαστικὴ κοινωνία; Πρῶτα-πρῶτα ἡ Σουηδία εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς κοινωνίες ποῦ ἔχουν κατ' ἐξοχίαν ἐπίκεντρο τὴν οἰκογένεια—ὁ θέσις τῆς οἰκογένειας εἶναι μιὰ ἐπικρατοῦσα πολιτιστικὴ ἀξία. Περισσότερο ἀπὸ πηδουήποτε ἄλλου λαμβάνεται μέριμνα γιὰ τὶς μητέρας καὶ τὰ παιδιὰ, καὶ οἱ πατέρες διαδραματίζουν πολλὴν ἐνεργὸν ρόλον στὴν οἰκογένεια ἀπὸ ὅτι, στὶς ΗΠΑ. Τὸ χάσμα τῶν γενεῶν εἶναι ἐκπληκτικὰ μικρὸ, οἱ περισσότεροι Σουηδοὶ διαθέτουν ἓνα δεύτερο σπῆτι (ἓνα ἐξοχικό), ὅπου συγκεντρώνεται ὀλόκληρη ἡ οἰκογένεια (ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πόσο τὰ μέλη τῆς κατοικοῦν μακριὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ χειμῶνα), κοινότητες καὶ οἰκτιμοὶ προγραμματίζονται μὲ πρωταρχικὴ βάση τὴν οἰκογένεια καὶ τὸ παιδί, ἡ ἐργασία ρυθμίζεται κατὰ τέτοιον τρόπο ὅστε νὰ μὴν ἐπεμβαίνει ἀρνητικὰ στὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ. (οἱ ἐργασίες σταματοῦν ἑνωρίς, οἱ διακοπὲς εἶναι

1. Paul Goodman, *Utopian Essays and Practical Proposals* (Νέα Ὑόρκη: Vintage Books, 1964), Charles Reich, *The Greening of America* (Νέα Ὑόρκη: Random House, 1970), Theodore Roszak, *The Making of a Counter Culture* (Garden City, Νέα Ὑόρκη: Anchor Books, 1969).

2. Ἐνθ' ἄνωρ.

3. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ «θέσις» ἀπορρίπτεται κατηγορηματικὰ ἀπὸ τὸν Bell στὴ τελευταία του συνεισφορὰ στὴ συζήτηση γιὰ τὴ μεταβιομηχανικὴ κοινωνία. *The Coming of Post-Industrial Society*, ἐνθ' ἄνωρ., σελ. 112-119.

4. «The Cultural Contradictions of Capitalism», *The Public Interest*, 21, Fall, 1970, σ. 35.

5. Ἀδῶθι.

μακροχρόνιες, υπάρχει ελαστικότητα στη μερική απασχόληση), τὸ ποσοστὸ τῶν μοιχειῶν εἶναι προφανῶς πολὺ χαμηλὸ, ἢ κυβέρνηση ἔχει εἰδικὸ τμήμα γιὰ τὴν οἰκονομία, κτλ.

Κατὰ δευτέρου λόγου, ἡ κουλτούρα στὴ Σουηδία κυριαρχεῖται ἀπὸ ἓνα ἐνδιαφέρον γιὰ καθαριότητα καὶ τάξη. Οἱ Σουηδοὶ εἶναι προφανῶς οἱ πιὸ καλοντυμένοι ἄνθρωποι στὸν κόσμον (ἂν καὶ χωρὶς ὑψηλὴ ἀίσθηση τῆς μόδας), οἱ πιὸ καθαροὶ καὶ οἱ πιὸ φροντισμένοι.

Τὸ σουηδικὸ σπῆτι εἶναι χαρακτηριστικὰ ἄσπυρο, οἱ πόλεις καὶ οἱ οἰκισμοὶ διατηροῦνται σὲ ἐξαιρετικὰ καλὴ κατάσταση καὶ ἡ ἐξοχὴ δὲν ἔχει σχεδὸν καθόλου σκουπίδια.

Κατὰ τρίτου λόγου, ὁ νόμος καὶ ἡ τάξη δὲν ἀποτελοῦν μέσον χρησιμοποιοῦμενο μόνο γιὰ τὸν ὀρισμὸ τῶν «ἀντιδραστικῶν», ὅπως χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ πολλοὺς φιλελεύθερους καὶ τοὺς περισσότερους ριζοσπάστες στὴς ΗΠΑ.

Ὅλοι οἱ Σουηδοὶ ἀντιμετωπίζουν με μεγάλη σοβαρότητα τὸ νόμο καὶ τὴν τάξη. Οἱ κοινωνικὲς παρεκκλίσεις τοὺς ἀπασχολοῦν σοβαρὰ καὶ συχνὰ κατηγοροῦνται ὅτι εἶναι ἠθικὰ ἀυτάρεσκοι καὶ ὅτι πιστεύουν πὼς ἔχουν πάντα δίκιο, οἱ ἀστυνομικοὶ εἶναι γερὰ ἐξοπλισμένοι καὶ ὑποστηρίζονται σθεναρὰ: καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀγωγή τῶν παιδιῶν δίδεται πολὺ μεγαλύτερη ἐμφαση ἀπὸ ὅτι στὴς ΗΠΑ τὸ θέμα τῆς συνηγορίας καὶ στὴν ἐκμάθηση μιᾶς κοινωνικὰ υπεύθυνης συμπεριφοράς.

Τέταρτο, ὁ Σουηδὸς εἶναι συναισθηματικὰ πολὺ συγκρατημένος (καταπιεζεῖται ἄλλεγε κανεῖς), εἶναι προνοητικὸς (θᾶλεγε κανεῖς ὑπερ-κομφορμιστής), ἐπιφυλακτικὸς καὶ κατὰ κάποιο τρόπο παθητικὸ στοιχεῖο. Ὁ ἰδανικὸς σουηδικὸς χαρακτήρας (κυρίως γιὰ τοὺς ἄνδρες) εἶναι *tyst och lugn* (ἡσυχος καὶ ἤρεμος).

Πέμπτο, οἱ Σουηδοὶ εἶναι οἱ περισσότερο ἀντι-ἀστοὶ μεταβῶν βιομηχανικῶν καὶ μεταβιομηχανικῶν κοινωνιῶν. Λίγοι εἶναι οἱ Σουηδοὶ ποὺ θέλουν νὰ μόνουν στὴ Στοκχόλμη, ἔστω κι ἂν αὐτὴ κατατάσσεται ἀνάμεσα στὴς πιὸ πρόσφορες γιὰ διαμονὴ πόλεις στὸν κόσμον. Προτιμοῦν μιὰ ὅσο τὸ δυνατόν μικρότερη πόλη. Ἡ σουηδικὴ λαϊκὴ παράδοση παραμένει ἀκόμη ζωντανὴ (λέγεται ὅτι γὰ θε Σουηδὸς λαχταράει νὰ γυρῆ πίσω στὸ μικρὸ κόκκινο σπῆτι στὸ δάσος). Τὸ πιὸ συνηθισμένο (καὶ προφανῶς δημοφιλὲς) ψυχολογικὸ πρόγραμμα στὴν τηλεόραση δὲ μοιάζει με τίποτα τόσο πολὺ ὅσο με τὸ «Lawrence Welk Show».

Ἐκτο, ὑπάρχει ἡ αἴσθηση τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ τῆς ἐγγένειας. Οἱ Σουηδοὶ εἶναι κατὰ κανόνα εὐγενεῖς, πηγαίνουν λουλοῦδια ὅταν εἶναι προσκαλεσμένοι σ' ἓνα φιλικὸ σπῆτι, εἶναι συνεπεῖς στὰ ραντεβού τους, κατ' ἐξοχίαν προσεκτικοὶ ὀδηγοί, καὶ εἶναι σπάνιο ν' ἀκούσεις ἓνα Σουηδὸ νὰ μιλήσῃ ἄπρεπα γιὰ κάποιον πῶς ἀπὸ τὴν πλάτη του· οἱ βλάσφημοι, σχετικὰ, εἶναι πολὺ λίγοι.

Ὁ κατάλογος αὐτὸς θὰ μπορούσε νὰ συνεχισθῆ ἐπὶ πολὺ. Προσπάθησα, προφανῶς, νὰ ἀναφερθῶ σὲ ἀξίες τῆς μεσαιᾶς τάξεως, ποὺ ἔχουν γίνει ὁ στόχος τῆς μεγάλῃς ἀντιπάθειας (ἢ, τουλάχιστον, τῆς ἀδιαφορίας) ἀπὸ μεγάλο τμήμα τῆς ἀριστερᾶς διανοήσεως στὴς ΗΠΑ.

Στὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ σημασία τῆς σουηδικῆς κουλτούρας γιὰ τὴν κοινωνικὴ σκέψη στὴς ΗΠΑ μπορεῖ τώρα νὰ δοθῆ πληρέστερη ἀπάντηση. Ἡ ἀπάντηση, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἀπευθύνεται κυρίως σὲ μερικὲς ἀπὸ τὴς βασικὲς θέσεις τόσο τῆς Ἀριστερᾶς ὅσο καὶ τῆς Δεξιᾶς στὴν Ἀμερικὴ. Πρῶτα, ἡ Ἀριστερά: Πολλοὶ Ἀμερικανικοὶ ριζοσπάστες πιστεύουν ὅτι οἱ λύσεις στὰ ἀμερικανικὰ προβλήματα δὲν εἶναι θέμα μόνο ριζοσπαστικῆς πολιτικῆς ἀλλαγῆς, ἀλλὰ ἐπίσης ριζοσπαστικῆς ἀλλαγῆς στὴν κουλτούρα. Ὁ πολιτικὸς σοσιαλισμὸς δὲν εἶναι ἀρκετὸς. Πολλοὶ Ἀμερικανοὶ ριζοσπάστες κλίνουν πρὸς τὴν ἀντι-κουλτούρα (ἂν δὲν εἶναι μου, ἀπευθύνεται κυρίως οἱ ἴδιοι μέλη τῆς), ἐπειδὴ αὐτὴ ἀπεχθάνεται τὸν ἀνόμο καὶ τὴν τάξη», τὸν «θεσμὸ τῆς οἰκονομίας», τὴν «ἠθικὴ», τοὺς καταπιεστικὸς θεσμοὺς, τοὺς περιορισμοὺς στὴν ἐλεύθερη συμπεριφορά, κτλ. Ψάχνουν γιὰ ἓνα σύστημα ἀξιών καὶ τρόπο ζωῆς, με στόχο τὴν ἡδονὴ καὶ τὸν φελεμισμὸ.

Καὶ ὅμως ἡ σουηδικὴ ἐμπειρία προσφέρει μιὰ σαφὴ ἐνδειχὴ ὅτι ἡ ἀπάντηση βρίσκεται στὴν ἀντίθετη κατεύθυνση—ὁ ἰδανικὸς τρόπος ζωῆς δὲν βρίσκεται πρὸς τὰ ἐμπρός, πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἀντι-κουλτούρας, ἀλλὰ πρὸς τὰ πίσω, πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς κουλτούρας τῶν μουρζουά. Λόγω τῆς μοναδικότητος τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς διαμορφώσεως τῆς ἀμερικανικῆς ζωῆς, ἡ Ἀριστερὰ στὴν Ἀμερικὴ τείνει νὰ πιστέψῃ πὼς ἡ θέση τῆς κουλτούρας τῶν μουρζουά καὶ ἡ ριζοσπαστικὴ πολιτικὴ θέση εἶναι ἀντίθετες. Αὐτὸ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἴσως μιὰ ἀπὸ τὴς μεγαλύτερες τραγωδίες τῆς Ἀριστερᾶς στὴν Ἀμερικὴ, τόσο στὴ διανόηση ὅσο καὶ στὴν καθημερινὴ ζωὴ—ἡ Ἀριστερὰ χάνει ἔδαφος ἀπὸ πολιτικὴ ἀποψη ἐπειδὴ ἀπὸ πολιτικὴ κινεῖται πρὸς λανθασμένη κατεύθυνση—μιὰ κατεύθυνση δηλαδὴ ποὺ ἀπομακρύνει πρὸς προσηγγίσει τὸν ἰδανικὸν τρόπο ζωῆς. Αὐτὸ μᾶς βοηθεῖ ἐπίσης νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴ συνεχῆ ἀκρίση ἀξιών» στὴν ἀμερικανικὴ Ἀριστερά—τὴν ἔλλειψη ἀποτελεσματικότητος με ἔμφαση μόνο στὰ μέσα, τὴς κατὰ καιροὺς ἰδεολογικὲς διαμάχες καὶ τὴς ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων φατριῶν. Ἡ περίπτωση τῆς Σουηδίας μᾶς λέει ὅτι ὁ ἰδανικὸς τρόπος ζωῆς δὲν εἶναι ἐκεῖνος τῆς Νέας Ὑόρκης ἢ τοῦ San Francisco, ἢ κουλτούρα τοῦ Broadway, ἢ ἐλιγμοὶ τοῦ Esalen Institute ἢ ἡ ἐκπαίδευση τοῦ Summerhill. Ὅστε οἱ σύγχρονες κοινωνικὲς τάσεις «ἀπαίτουν», ἄλλωστε, αὐτοὺς τοὺς πολιτιστικὸς ἐπαναπροσδιορισμοὺς.

Ὡστόσο δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ χαιρόμαστε, σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς συντηρητικῆς μερί-

δας τῶν Ἀμερικανῶν. Πρέπει νά ἀναρωτηθοῦμε ἀκόμα: *Γιατί* ἡ μεσαία τάξη, τὸ σύστημα τῆς κουλτούρας τῶν μπουρζουά, ἔχει «κερδίσει» στὴ Σουηδία, ἐνῶ ἔχει «χάσει» στὶς ΗΠΑ; Ἡ ἀπάντησις πρέπει νά θεωρηθῆ σὰν μιὰ μεγάλη εἰρωνεῖα γιὰ τοὺς Ἀμερικανούς. Διότι στὴ Σουηδία ἡ κουλτούρα τῶν μπουρζουά προστατεύεται καὶ ὑποθάλπεται ἀπὸ μιὰ ἰσχυρὴ σοσιαλιστικὴ κεντρικὴ κυβέρνησις! Περισσότερο ἀπὸ σαράντα χρόνια ἡ σουηδικὴ κυβέρνησις ἔχει ἐνεργῶς ἐπιδιώξει νά γαλουχήσῃ τὴ μεσαία τάξη μὲ τίς ἀξίες τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογένειας, τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ εὐγένειας, τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως, τῆς καθαριότητος, κτλ. Πράγματι αὐτὰς συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν ἀξιῶν στὶς ὁποῖες ἔχει ἀποδοθῆ ἡ μεγαλύτερη σπουδαιότητα.

Στὶς ΗΠΑ δὲν ὑπῆρξε τέτοια προστασία. Νομίζω ὅτι ὁ Bell ἔχει δίκιο διὰν λέῃ ὅτι ἡ ραγδαία ἐξέλιξις τοῦ καπιταλισμοῦ ἔσπειρε τοὺς σπόρους τῆς καταστροφῆς του: «Ἡ μαζικὴ παραγωγὴ καὶ ἡ μαζικὴ κατανάλωσις (καπιταλισμός) κατέστρεψαν τὴν προτεσταντικὴ ἠθικὴ, ὑποκινώντας μὲ ζῆλο ἕνα ἡδονιστικὸ τρόπο ζωῆς... Τὸ ἀνερχόμενον βιοτικὸ ἐπίπεδο καὶ ἡ χαλάρωσις τῶν ἠθῶν ἔγιναν στόχοι γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας».¹ Ἐκεῖνο πὸ ὃ Bell ἀπέτυχε ἐν τούτοις νά ἀποδείξῃ, καὶ ἐκεῖνο πὸ ὃ ἡ σύγκρισις μεταξὺ τῶν δύο περισσότερο οἰκονομικὰ προηγμένων κοινωνιῶν τοῦ κόσμου ἀποδεικνύει εἶναι ὅτι *ὁ μόνος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο οἱ ἀξίες τῆς μεσαίας τάξεως εἶναι δυνατὸν νά ἐπιζήσουν στὶς σύγχρονες κοινωνίες εἶναι μὲσω ἐνὸς ἐδημεροῦντος κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ*. Αὐτό, νομίζω, εἶναι τὸ πιὸ σπουδαῖο μάθημα γιὰ τοὺς Ἀμερικανούς, τόσο τῆς Δεξιᾶς ὅσο καὶ τῆς Ἀριστεράς, πὸν προκύπτει ἀπὸ τὴ σουηδικὴ ἐμπειρία. Πέρα ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἀντίθετοι ἢ πολιτιστικὰ ἀνταγωνιστικοί, ὁ σοσιαλισμός καὶ ὁ τρόπος ζωῆς τῆς μεσαίας τάξεως εἶναι ἀνεπόσπαστα συνδεδεμένοι μεταξὺ τους σὰν παράμετροι τοῦ ἰδανικοῦ τρόπου ζωῆς.

Ἐπὶ τῆς ἀσφαφῆς σημεία ὅσον ἀφορᾷ τὴ Σουηδία, τὰ ὁποῖα θὰ πρέπει νά ἀποσαφηνισθοῦν.

Μερικὲς ἀξίες τίς ὁποῖες συσχετίζουμε μὲ τὴ μεσαία τάξη δὲν βρίσκονται στὸ κέντρο τῆς σουηδικῆς κουλτούρας. Οἱ Σουηδοὶ εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο λιγώτερο ἀποδοτικοὶ καὶ φιλόπονοι ἀπὸ ὅ,τι ἡ μεσαία τάξη σὲ ἄλλα κράτη (δὲν ὑπάρχει ὁ ἴδιος συνωνισμός, καὶ τείνουν νά ἀναγνωρίζουν τὸ προβάδισμα στὶς οἰκογενειακὰς δραστηριότητες), οἱ ἀσθηροὶ ἠθικοὶ κανόνες γιὰ τὸ σέξ ἔχουν ἐξασθενήσει καὶ ἀτονήσει (παρ' ὅλα αὐτὰ, τὸ αἶσθημα τῆς κοινωνικῆς εὐθύνης ὅσον ἀφορᾷ τὸ σέξ εἶναι πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ ὅ,τι στὶς ΗΠΑ) καὶ ὁ ἀτομικισμός μὲ τὴν ἐννοία τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴ δημιουργία προσωπικῆς περιουσίας δὲν εἶναι ἰσχυρός. (Ὡστόσο ἐπικρατεῖ ἀπόλυτα ὁ σεβασμός τῆς ἀτομικῆς καὶ οἰκογενειακῆς ζωῆς). Ὁ χρόνος, ἡ μεταβαλλόμενη κοινωνικὴ δομὴ καὶ τὸ Σοσιαλδημοκρατικὸ Κόμμα ἔχουν ἀδιαμφισβήτητα ἀφήσει ἀνεπηρέαστη τὴν κουλτούρα τῶν Σουηδῶν μπουρζουά τοῦ 19ου αἰῶνα. Πρέπει ἐπίσης νά προστεθῆ ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς σύγχρονης σουηδικῆς κουλτούρας, ὅπως ἡ σεξουαλικὴ ζωὴ, διογκώνονται σὲ δλες τους τίς διαστάσεις ἀπὸ τὸν κεφαλαιοκρατικὸ τύπο.

Ἐπὶ πλέον ἡ Σουηδία βρίσκεται σὲ μεταβατικὸ στάδιο. Οἱ κυριώτερες πολιτικὲς θεωρίες γιὰ τὴν ἄρα στὴ Σουηδία εἶναι συντηρητικὲς—θεωρίες γιὰ νά ἐμποδίσουν κάθε μορφή κοινωνικῆς ἢ πολιτιστικῆς κατ'ἀπτώσεως, πὸν χαρακτηρίζει τίς ΗΠΑ. Ἐνῶ τὸ ἐπίκεντρο αὐτῶν τῶν θεωριῶν εἶναι ἀρκετὰ ἀσαφές, ἔχουν ἐν τούτοις πραγματοποιηθῆ ἀρκετὲς ἀλλαγὰς στὴ σουηδικὴ ζωὴ στὸ διάστημα τῆς περασμένης δεκαετίας, πὸν προκαλοῦν ἀνησυχίες γιὰ τὸ μέλλον τῆς κοινωνίας. Ἰσως ἡ Σουηδία βρίσκεται τώρα στὴ «χρυσή ἐποχὴ τῆς»—μιὰ αἰσιόδοξη ἀλλὰ προσωρινὴ ἐξισορρόπησις ἀξιῶν.

Ὡστόσο, εἶναι ἀρκετὸ ἐδῶ νά ἀρχίσουμε νά τοποθετοῦμε τὴν πρόσφατὴ ἱστορία τῆς Σουηδίας στὰ πλαίσια τοῦ ρεύματος πὸν ἔπικρατεῖ στὴν ἀμερικανικὴ ἐπιστημονικὴ (καὶ ἰδιαίτερα κοινωνιολογικὴ) σκέψῃ. Καὶ ἐφ' ὅσον ἡ Σουηδία δὲν εἶναι μόνον ἡ πιὸ προηγμένη κοινωνία στὸν κόσμον, ἀλλὰ, ἴσως, καὶ ἡ καλύτερη τοῦ κόσμου, τὰ διδάγματα τῆς Σουηδίας δὲν πρέπει νά συνεχίσουν νά ἀγνοοῦνται.

1. *The Coming of Post-Industrial Society*, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 477.